

Томчаковський О. Г.<https://orcid.org/0000-0001-6586-8095>

Національний університет «Одеська юридична академія»

ФУНКЦІЇ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В АНГЛОМОВНОМУ РІЗНОЖАНРОВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено комплексному дослідженню функцій невербальних елементів в англomовному різножанровому дискурсі. У сучасному англomовному дискурсі невербальні елементи дедалі частіше виконують не лише ілюстративну, а й смислотворчу, когнітивну та прагматичну функції, що потребує їх комплексного лінгвістичного аналізу в різних жанрах комунікації. Метою статті є визначення функцій невербальних елементів, аналіз особливостей їх взаємодії з вербальними компонентами та встановлення жанрової специфіки їх реалізації в англomовному різножанровому дискурсі. Матеріалом дослідження став авторський корпус англomовних полікодових текстів, сформований із художнього, рекламного, медійного, освітнього та наукового дискурсів. Установлено, що невербальні елементи є повноцінними семіотичними одиницями, які забезпечують реалізацію інформаційної, когнітивної, прагматичної, акцентувальної, емоційно-експресивної, структурно-організаційної, інтерпретаційної та переконувальної функцій. Доведено, що їх функціональне навантаження визначається жанровою природою дискурсу, комунікативною ситуацією та прагматичною метою автора. Виявлено, що у художньому дискурсі невербальні компоненти сприяють розкриттю психологічного стану персонажів і створенню художньої образності, у рекламному забезпечують атрактивність і сугестивний вплив, у медійному підвищують інформативність та оперативність сприйняття повідомлення, тоді як в освітньому й науковому дискурсах виконують когнітивну, пояснювальну та систематизувальну функції. Аналіз засвідчив, що вербальні й невербальні компоненти перебувають у відношеннях взаємодоповнення, семантичної інтеграції та функціональної взаємозалежності, утворюючи єдину мультимодальну систему, у межах якої смисл повідомлення формується завдяки синергії різних семіотичних кодів. Отримані результати поглиблюють теоретичні уявлення про закономірності функціонування невербальних елементів у сучасному англomовному дискурсі та можуть бути використані у подальших дослідженнях мультимодальної комунікації, дискурсології, когнітивної лінгвістики, семіотики й міжсеміотичної взаємодії, а також у практиці викладання англійської мови та аналізу полікодових текстів.

Ключові слова: англomовний дискурс, вербальні компоненти, мультимодальність, невербальні елементи, полікодовий текст, семіотика, функції невербальних елементів.

Постановка проблеми. Сучасний англomовний дискурс характеризується активним використанням не лише вербальних, а й невербальних засобів комунікації, які відіграють важливу роль у формуванні, передачі та інтерпретації повідомлення. У різножанровому дискурсі невербальні елементи – візуальні образи, графічні засоби, колір, шрифт, жести, міміка, просторове розташування, інтонація та інші компоненти – забезпечують реалізацію комунікативних намірів адресанта, підсилюють прагматичний вплив повідомлення та сприяють ефективнішому сприйняттю інформації. Зростання ролі мультимодальної комунікації

в сучасному інформаційному просторі зумовлює необхідність комплексного дослідження функцій невербальних елементів у різних жанрах англomовного дискурсу, оскільки їх використання залежить від комунікативної мети, жанрових особливостей тексту та специфіки адресата [7].

Попри значну кількість праць, присвячених полікодовим текстам, мультимодальності та взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації [1; 2; 3; 9], функціональні особливості невербальних елементів у різножанровому англomовному дискурсі залишаються недостатньо систематизованими. Особливої уваги потребує виявлення їхніх комунікатив-

них, прагматичних, когнітивних та текстоорганізувальних функцій, а також встановлення специфіки реалізації цих функцій залежно від жанру дискурсу. Це зумовлює актуальність комплексного лінгвістичного аналізу невербальних елементів як невід'ємної складової сучасної англомовної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема невербальних елементів у сучасному дискурсі розглядається в межах досліджень полікодовості, мультимодальності, візуальної комунікації та взаємодії вербальних і невербальних компонентів. У наукових працях увага зосереджується на полікодовому тексті як засобі організації змісту, на специфіці полікодових художніх, освітніх, рекламних і наукових текстів, а також на ролі візуальних компонентів у сприйнятті та інтерпретації інформації [1; 3–6; 8]. Окремий напрям становлять дослідження мультимодальності як соціально-семіотичного явища, де невербальні засоби розглядаються як повноцінні елементи комунікативного процесу [7]. Важливими для теми є також праці, присвячені вербальним і невербальним аспектам англомовного дискурсу, процесам диверсифікації невербальних компонентів та їхньому функціонуванню в різних комунікативних ситуаціях [2; 9]. Лексикографічні дослідження доповнюють цей напрям, оскільки демонструють значення ілюстративних, графічних і візуальних засобів у структуруванні знань та полегшенні сприйняття інформації [8; 10]. Отже, наявні праці створюють ґрунтовну теоретичну базу для вивчення полікодової та мультимодальної природи дискурсу, однак функції невербальних елементів саме в англомовному різножанровому дискурсі потребують подальшого системного аналізу.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні функцій невербальних елементів в англомовному різножанровому дискурсі, визначенні їхньої ролі у формуванні змісту повідомлення, забезпеченні комунікативної ефективності та реалізації прагматичного потенціалу тексту. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- уточнити поняття невербальних елементів як складової англомовного різножанрового дискурсу;
- визначити основні типи невербальних елементів, що функціонують у різножанровому дискурсі;
- охарактеризувати основні функції невербальних елементів у різних жанрах англомовного дискурсу;
- проаналізувати особливості взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації;
- встановити жанрову специфіку реалізації невербальних елементів та визначити їхню роль у досягненні комунікативної мети.

Об'єктом дослідження є невербальні елементи сучасного англомовного різножанрового дискурсу. Предметом дослідження виступають функції невербальних елементів, особливості їх взаємодії з вербальними компонентами та специфіка реалізації в англомовному різножанровому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугував авторський корпус зі 100 англомовних полікодових текстів, сформований методом суцільної вибірки з відкритих англомовних електронних ресурсів. До корпусу увійшло по 20 текстів кожного жанру, що забезпечило можливість зіставного аналізу функціонування невербальних елементів у різних типах дискурсу. Зокрема, художній дискурс представлений уривками із сучасних англомовних романів і графічних оповідань, що містять взаємодію вербального тексту з візуальними компонентами; рекламний дискурс – друкованими та цифровими рекламними повідомленнями міжнародних брендів; медійний дискурс – матеріалами англомовних новинних інтернет-видань, які поєднують текст із фотографіями, інфографікою та іншими візуальними засобами; освітній дискурс – навчальними матеріалами, електронними підручниками, освітніми платформами та презентаціями; науковий дискурс – статтями відкритого доступу, що містять графіки, таблиці, схеми, діаграми та інші невербальні компоненти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз корпусу англомовних полікодових текстів, сформованого на матеріалі художнього, рекламного, медійного, освітнього та наукового дискурсів, підтвердив, що невербальні елементи становлять невід'ємний компонент сучасної англомовної комунікації й функціонують як рівноправні складові процесу конструювання смислу. Дослідження засвідчило, що в сучасному дискурсі невербальні засоби вже не виконують виключно ілюстративної або декоративної ролі, а беруть безпосередню участь у формуванні змісту повідомлення, його прагматичного потенціалу та когнітивної організації. У всіх проаналізованих жанрах простежується тенденція до посилення полікодовості, що свідчить про поступовий перехід від лінійної текстової комунікації до мультимодальної моделі передачі інформації.

У процесі аналізу уточнено поняття невербальних елементів як комплексу семіотично неоднорідних компонентів, що функціонують у взаємодії з вербальним повідомленням і забезпечують реалізацію комунікативного задуму автора. До них належать не лише традиційні візуальні компоненти (фотографії, малюнки, графіки, таблиці, схеми, інфографіка), а й засоби графічного оформ-

лення тексту, колір, типографічні характеристики, композиція сторінки, просторова організація інформації, а також кінесичні, проксемічні та просодичні компоненти, експліковані або імпліковані у художньому дискурсі. Таким чином, невербальні елементи репрезентують окрему семіотичну систему, яка взаємодіє з мовною системою за принципом функціональної комплементарності.

Матеріал дослідження засвідчив, що жанрова належність дискурсу безпосередньо визначає вибір невербальних засобів та інтенсивність їх використання. У рекламному й медійному дискурсах переважають фотографії, колір, композиційне структурування, піктограми, логотипи та інфографіка. Освітній і науковий дискурси характеризуються широким використанням схем, таблиць, графіків, формул, діаграм та інших засобів візуалізації знань. Натомість у художньому дискурсі невербальний компонент переважно реалізується опосередковано через мовний опис жестів, міміки, погляду, пози, темпу мовлення, пауз, інтонації та інших невербальних проявів комунікативної поведінки персонажів. Така відмінність свідчить про існування жанрово детермінованих моделей інтеграції вербального та невербального кодів.

Дослідження функціонального потенціалу невербальних елементів показало, що вони реалізують складну багаторівневу систему взаємопов'язаних функцій. Найбільш універсальною є інформаційна функція, яка полягає у передачі значної частини змісту без залучення додаткового вербального матеріалу. У науковому та освітньому дискурсах саме невербальні компоненти нерідко виступають головними носіями фактичної інформації, тоді як вербальний текст виконує інтерпретаційну або пояснювальну роль. Особливо показовими є графіки, таблиці та інфографіка, які забезпечують високий рівень компресії інформації, що практично неможливо досягти засобами суто лінійного тексту.

Не менш значущою виявилася когнітивна функція невербальних елементів. Аналіз корпусу засвідчив, що візуалізація інформації суттєво полегшує процес концептуалізації складних понять, сприяє встановленню логічних зв'язків між елементами повідомлення та оптимізує процеси категоризації знань. Особливо виразно ця закономірність простежується в освітньому та науковому дискурсах, де схеми й діаграми виконують функцію своєрідних когнітивних моделей, що відображають внутрішню структуру явища або процесу. У такому разі невербальний компонент перестає бути ілюстрацією тексту й перетворюється на самостійну форму репрезентації знань.

У рекламному дискурсі домінує прагматична функція невербальних елементів. Встановлено, що фотографії, кольорові рішення, композиція рекламного повідомлення та графічне виділення ключових елементів не лише привертають увагу адресата, а й формують його емоційне ставлення до продукту ще до прочитання основного тексту. Саме невербальний компонент найчастіше визначає перше враження реципієнта, тоді як вербальний текст лише конкретизує вже сформований образ. Це свідчить про зміну співвідношення між кодами: у сучасній рекламі візуальна інформація дедалі частіше виконує провідну роль, а словесний компонент набуває допоміжного характеру.

Аналіз художнього дискурсу показав, що невербальні елементи забезпечують реалізацію передусім характеротворчої, психологічної та інтерпретаційної функцій. Авторські описи жестів, міміки, погляду, рухів, темпу мовлення чи пауз значно розширюють смисловий простір тексту, оскільки дозволяють експлікувати приховані емоційні стани персонажів без їх прямої вербалізації. У більшості випадків саме невербальний опис стає основним засобом імпліцитної характеристики внутрішнього стану героя, що забезпечує багаторівневість художньої інтерпретації.

Особливий інтерес становить взаємодія вербального та невербального кодів. Проведений аналіз показав, що між ними практично не спостерігається дублювання інформації. Натомість переважають відношення взаємного доповнення, уточнення або семантичного розширення. Невербальний компонент може конкретизувати зміст вербального повідомлення, компенсувати відсутню інформацію, підсилювати прагматичний ефект або навіть частково змінювати інтерпретацію висловлення. У низці проаналізованих рекламних і художніх текстів саме невербальний компонент визначав остаточне трактування повідомлення, тоді як словесний текст залишався семантично неповним без його урахування.

Порівняльний аналіз п'яти жанрів дозволив встановити, що функціональне навантаження невербальних елементів має чітко виражену жанрову специфіку. Для художнього дискурсу домінантними є емоційно-експресивна, психологічна та характеротворча функції; для рекламного – атрактивна, сугестивна та переконувальна; для медійного – інформаційна, інтерпретаційна та акцентувальна; для освітнього – пояснювальна, когнітивна та дидактична; для наукового – систематизувальна, доказова й репрезентативна. Водночас незалежно від жанру незмінними залиша-

ються інформаційна, структурно-організаційна та прагматична функції, що дозволяє розглядати їх як універсальні функції невербальних елементів у сучасному англомовному дискурсі.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що сучасний англомовний різножанровий дискурс функціонує як єдина мультимодальна система, у якій смисл формується внаслідок синергійної взаємодії вербального й невербального кодів. Невербальні елементи перестають бути другорядними компонентами тексту й набувають статусу самостійних семіотичних одиниць, що беруть активну участь у концептуалізації, структуризації та інтерпретації інформації. Саме ця тенденція є однією з визначальних ознак розвитку сучасної англомовної комунікації та підтверджує посилення ролі мультимодальності як універсального принципу організації різножанрового дискурсу.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що невербальні елементи є невід'ємною складовою сучасного англомовного різножанрового дискурсу та виконують не лише допоміжну,

а й самостійну смислотворчу функцію. Аналіз корпусу полікодових текстів засвідчив, що особливості використання невербальних засобів визначаються жанровою специфікою дискурсу та комунікативною метою повідомлення. Встановлено, що найбільш поширеними є інформаційна, когнітивна, прагматична, акцентувальна, структурно-організаційна та емоційно-експресивна функції невербальних елементів, реалізація яких варіюється залежно від художнього, рекламного, медійного, освітнього чи наукового дискурсу. Доведено, що вербальні та невербальні компоненти утворюють єдину мультимодальну систему, у межах якої зміст повідомлення формується завдяки їхній взаємодії, взаємодоповненню та семантичній інтеграції. Отримані результати розширюють уявлення про функціонування полікодових текстів у сучасній англомовній комунікації та можуть бути використані у подальших дослідженнях мультимодального дискурсу, когнітивної лінгвістики, дискурсології й теорії міжсеміотичної взаємодії, а також у практиці викладання англійської мови професійного спрямування.

Список літератури:

1. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97–103.
2. Солощук Л. В., Теняєва А. О. Вербальні і невербальні аспекти сучасного англомовного дискурсу закоханих. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2022. Вип. 96. С. 42–51. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-06>.
3. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Випуск 27. С. 274–276.
4. Томчаковський О. Г. Полікодовість англомовного освітнього дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. Випуск 74. Том 1. С. 175–177. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.74.1.38>
5. Томчаковський О.Г. Полікодовість англомовного рекламного дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Випуск 37. С. 134–137. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.23>
6. Томчаковський О.Г. Полікодові тексти в англомовному науковому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Випуск 36. С. 126–129. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.21>
7. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. 1st ed. London: Routledge. 2009. 236 p.
8. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L. Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.
9. Soloschuk L. The Processes of Diversification of the Non-verbal Communicative Components in the Modern English Discourse. *Cognition, Communication, Discourse*. 2020. № 21. С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2020-21-04>.
10. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155–168.

Tomchakovskiy O. H. FUNCTIONS OF NON-VERBAL ELEMENTS IN ENGLISH MULTIGENRE DISCOURSE

The article presents a comprehensive study of the functions of non-verbal elements in English multigenre discourse. In contemporary English discourse, non-verbal elements increasingly perform not only illustrative

but also meaning-making, cognitive, and pragmatic functions, which necessitate their comprehensive linguistic analysis across different genres of communication. The study aims to identify the functions of non-verbal elements, analyze the peculiarities of their interaction with verbal components, and determine the genre-specific characteristics of their realization in English-language multigenre discourse. The research material consists of an author-compiled corpus of English polycode texts representing literary, advertising, media, educational, and academic discourse. The study employs descriptive, functional, discourse, semiotic, contextual, comparative, and interpretative methods of analysis. The findings demonstrate that non-verbal elements function as fully-fledged semiotic units that realize informational, cognitive, pragmatic, emphatic, emotional-expressive, structural-organizational, interpretative, and persuasive functions. Their functional potential is determined by the genre of discourse, the communicative situation, and the author's pragmatic intention. The analysis reveals that in literary discourse, non-verbal components contribute to the representation of characters' psychological states and the creation of artistic imagery; in advertising discourse, they ensure attractiveness and persuasive impact; in media discourse, they enhance informativeness and facilitate rapid information processing; whereas in educational and academic discourse, they primarily perform cognitive, explanatory, and systematizing functions. The study also demonstrates that verbal and non-verbal components are characterized by complementarity, semantic integration, and functional interdependence, forming a unified multimodal system in which meaning emerges through the synergy of different semiotic modes. The findings contribute to a deeper understanding of the principles governing the functioning of non-verbal elements in contemporary English discourse and may be applied in further research on multimodal communication, discourse studies, cognitive linguistics, semiotics, and intersemiotic interaction, as well as in the teaching of English and the analysis of polycode texts.

Keywords: cognitive function, English discourse, multimodality, non-verbal elements, polycode text, semiotics, verbal components.

Дата першого надходження статті до видання: 11.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.10.2026